Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 21ης Δεκεμβρίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών – Οδηγία 2014/24/ΕΕ – Άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ' – Σύναψη δημοσίων συμβάσεων στον τομέα των μεταφορών – Οδηγία 2014/25/ΕΕ – Άρθρο 80, παράγραφος 1 – Λόγοι αποκλεισμού – Υποχρέωση μεταφοράς στην εθνική έννομη τάξη – Σύναψη από οικονομικό φορέα συμφωνιών με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού – Αρμοδιότητα της αναθέτουσας αρχής – Συνέπειες προγενέστερης αποφάσεως αρχής ανταγωνισμού – Αρχή της αναλογικότητας – Άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προσφυγής – Αρχή της χρηστής διοικήσεως – Υποχρέωση αιτιολογήσεως»

Στην υπόθεση C-66/22,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Supremo Tribunal Administrativo (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Πορτογαλία) με απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2022, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Φεβρουαρίου 2022, στο πλαίσιο της δίκης

Infraestruturas de Portugal SA,

Futrifer Indústrias Ferroviárias SA

κατά

Toscca – Equipamentos em Madeira Lda,

παρισταμένης της:

Mota-Engil Railway Engineering SA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, L. Bay Larsen, Αντιπρόεδρο, A. Prechal, K. Jürimäe, K. Λυκούργο (εισηγητή), N. Piçarra και O. Spineanu-Matei, προέδρους τμήματος, M. Ilešič, P. G. Xuereb, L. S. Rossi, I. Jarukaitis, A. Kumin, N. Jääskinen, N. Wahl και I. Ziemele, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Campos Sánchez-Bordona

γραμματέας: L. Carrasco Marco, διοικητική υπάλληλος,

* Γλώσσα διαδικασίας: η πορτογαλική.

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 7ης Μαρτίου 2023,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Futrifer Indústrias Ferroviárias SA, εκπροσωπούμενη από τους G. Guerra Tavares, A. Magalhães e Menezes και L. M. Soares Romão, advogados,

– η Toscca – Equipamentos em Madeira Lda, εκπροσωπούμενη από τους N. Cunha Rodrigues και J. M. Sardinha, advogados,

– η Πορτογαλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την P. Barros da Costa, τους F. Batista, P. Moreira da Cruz και την M. J. Ramos,

– η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την L. Halajová και τους M. Smolek και J. Vláčil,

– η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Z. Fehér και την K. Szíjjártó,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Braga da Cruz, P. Ondrůšek και G. Wils,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 11ης Μαΐου 2023,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 65, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 135, σ. 120), καθώς και του άρθρου 41, παράγραφος 2, στοιχεία β' και γ', του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

2 Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Toscca – Equipamentos em Madeira Lda (στο εξής: Toscca), αφενός, και των Infraestruturas de Portugal SA και Futrifer Indústrias Ferroviárias SA (στο εξής: Futrifer), αφετέρου, σχετικά με την απόφαση της Infraestruturas de Portugal να αναθέσει στη Futrifer δημόσια σύμβαση για την αγορά ξυλοδεμάτων και στρωτήρων από ξύλο πεύκου εμποτισμένων με κρεόζωτο.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2014/24

3 Η αιτιολογική σκέψη 101 της οδηγίας 2014/24 έχει ως εξής:

«Οι αναθέτουσες αρχές θα πρέπει επίσης να έχουν τη δυνατότητα να αποκλείουν οικονομικούς φορείς οι οποίοι έχουν φανεί αναξιόπιστοι, επί παραδείγματι λόγω παραβάσεων περιβαλλοντικών ή κοινωνικών υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των κανόνων σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες, ή λόγω άλλων μορφών σοβαρών επαγγελματικών παραπτωμάτων, όπως είναι οι παραβιάσεις των κανόνων περί ανταγωνισμού ή περί δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω την ακεραιότητα του οικονομικού φορέα και, ως εκ τούτου, να καταστήσει τον οικονομικό φορέα ακατάλληλο να λάβει την ανάθεση δημόσιας σύμβασης, ανεξαρτήτως εάν ο οικονομικός φορέας έχει άλλως την τεχνική και οικονομική ικανότητα να εκτελέσει τη σύμβαση.

[…] [Οι αναθέτουσες αρχές]θα πρέπει επίσης να μπορούν να αποκλείουν υποψηφίους ή προσφέροντες των οποίων οι επιδόσεις σε παλαιότερες δημόσιες συμβάσεις παρουσίασαν σοβαρές αδυναμίες σε βασικές απαιτήσεις, όπως η αδυναμία παροχής ή εκτέλεσης, σημαντικές ελλείψεις στο παρασχεθέν προϊόν ή υπηρεσία με αποτέλεσμα να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον σκοπό για τον οποίο προοριζόταν, ή ανάρμοστη διαγωγή που δημιουργεί σοβαρές αμφιβολίες για την αξιοπιστία του οικονομικού φορέα. Το εθνικό δίκαιο θα πρέπει να προβλέπει τη μέγιστη διάρκεια αυτών των αποκλεισμών.

Όταν βασίζονται σε λόγους προαιρετικού αποκλεισμού, οι αναθέτουσες αρχές θα πρέπει να δίδουν ιδιαίτερη προσοχή στην αρχή της αναλογικότητας. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν ελάσσονες παρατυπίες να οδηγήσουν στον αποκλεισμό οικονομικού φορέα. Όταν, ωστόσο, συρρέουν επαναλαμβανόμενες περιπτώσεις ελασσόνων παρατυπιών, μπορεί να γεννηθούν αμφιβολίες ως προς την αξιοπιστία οικονομικού φορέα, οι οποίες μπορούν ενδεχομένως να δικαιολογούν τον αποκλεισμό του.»

4 Το άρθρο 26, παράγραφος 5, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Όταν η σύμβαση ανατίθεται με κλειστή διαδικασία ή ανταγωνιστική διαδικασία με διαπραγμάτευση, τα κράτη μέλη μπορούν, παρά τα προβλεπόμενα στο πρώτο εδάφιο της παρούσας παραγράφου, να ορίζουν ότι μη κεντρικές αναθέτουσες αρχές ή ειδικές κατηγορίες τους μπορούν να προκηρύσσουν διαγωνισμό μέσω προκαταρκτικής προκήρυξης, σύμφωνα με το άρθρο 48 παράγραφος 2.»

5 Το άρθρο 32, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Στις ειδικές περιπτώσεις και περιστάσεις που προβλέπονται στις παραγράφους 2 έως 5, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αναθέτουν δημόσιες συμβάσεις χρησιμοποιώντας τη διαδικασία με διαπραγμάτευση χωρίς προηγούμενη δημοσίευση.»

6 Το άρθρο 55 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ενημέρωση των υποψηφίων και των προσφερόντων», προβλέπει στην παράγραφο 2, στοιχείο β′, τα εξής:

«Κατόπιν αιτήσεως των ενδιαφερομένων υποψηφίων ή προσφερόντων, οι αναθέτουσες αρχές γνωστοποιούν το συντομότερο δυνατόν και σε κάθε περίπτωση εντός 15 ημερών από την παραλαβή γραπτής αίτησης:

[…]

β) σε τυχόν απορριφθέντες προσφέροντες, τους λόγους για την απόρριψη της προσφοράς τους […]».

7 Το άρθρο 56 της οδηγίας 2014/24 προβλέπει τα εξής:

«1. Οι συμβάσεις ανατίθενται βάσει των κριτηρίων που καθορίζονται σύμφωνα με τα άρθρα 67 έως 69, εφόσον η αναθέτουσα αρχή έχει επαληθεύσει, σύμφωνα με τα άρθρα 59 έως 61, ότι πληρούνται όλες οι κατωτέρω σωρευτικές προϋποθέσεις:

[…]

β) η προσφορά προέρχεται από προσφέροντα ο οποίος δεν αποκλείεται από τη συμμετοχή δυνάμει του άρθρου 57 και πληροί τα κριτήρια επιλογής που καθορίζονται από την αναθέτουσα αρχή σύμφωνα με το άρθρο 58, και, κατά περίπτωση, τους κανόνες και τα κριτήρια αμεροληψίας που αναφέρονται στο άρθρο 65.

[…]

2. […]

Τα κράτη μέλη μπορούν να αποκλείουν τη χρήση της διαδικασίας του πρώτου εδαφίου ή να την περιορίζουν σε ορισμένα είδη συμβάσεων ή σε ειδικές περιπτώσεις.»

8 Το άρθρο 57 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Λόγοι αποκλεισμού», προβλέπει τα εξής:

«1. Οι αναθέτουσες αρχές αποκλείουν από τη συμμετοχή σε διαδικασία σύναψης σύμβασης έναν οικονομικό φορέα όταν αποδεικνύουν, με την επαλήθευση που προβλέπεται στα άρθρα 59, 60 και 61, ή εάν είναι γνωστό σε αυτές με άλλον τρόπο ότι υπάρχει τελεσίδικη καταδικαστική απόφαση εις βάρος του για έναν από τους [λόγους που μνημονεύονται στα σημεία α′ έως στ′ της παρούσας παραγράφου.]

[…]

4. Οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή μπορούν να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν από τη συμμετοχή σε διαδικασία σύναψης σύμβασης οποιονδήποτε οικονομικό φορέα σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες καταστάσεις:

[…]

γ) εάν η αναθέτουσα αρχή μπορεί να αποδείξει, με κατάλληλα μέσα, ότι ο οικονομικός φορέας έχει διαπράξει σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα, το οποίο θέτει εν αμφιβόλω την ακεραιότητά του·

δ) εάν η αναθέτουσα αρχή διαθέτει επαρκώς εύλογες ενδείξεις που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο οικονομικός φορέας συνήψε συμφωνίες με άλλους οικονομικούς φορείς με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού·

[…]

5. […]

Ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν οικονομικό φορέα, όταν αποδεικνύεται ότι ο εν λόγω οικονομικός φορέας βρίσκεται, λόγω πράξεων ή παραλείψεων αυτού, είτε πριν είτε κατά τη διαδικασία, σε μια από τις περιπτώσεις της παραγράφου 4.

6. Οποιοσδήποτε οικονομικός φορέας εμπίπτει σε μια από τις καταστάσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 1 και 4 μπορεί να προσκομίζει στοιχεία προκειμένου να αποδείξει ότι τα μέτρα που έλαβε επαρκούν για να αποδείξουν την αξιοπιστία του, παρότι συντρέχει ο σχετικός λόγος αποκλεισμού. Εάν τα στοιχεία κριθούν επαρκή, ο εν λόγω οικονομικός φορέας δεν αποκλείεται από τη διαδικασία σύναψης σύμβασης.

Για τον σκοπό αυτόν, ο οικονομικός φορέας αποδεικνύει ότι έχει καταβάλει ή δεσμευθεί να καταβάλει αποζημίωση για τυχόν ζημίες που προκλήθηκαν από το ποινικό αδίκημα ή το παράπτωμα, ότι έχει διευκρινίσει τα γεγονότα και τις περιστάσεις με ολοκληρωμένο τρόπο, μέσω ενεργού συνεργασίας με τις ερευνητικές αρχές, και έχει λάβει συγκεκριμένα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα καθώς και μέτρα σε επίπεδο προσωπικού κατάλληλα για την αποφυγή περαιτέρω ποινικών αδικημάτων ή παραπτωμάτων.

Τα μέτρα που λαμβάνονται από τους οικονομικούς φορείς αξιολογούνται σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τις ιδιαίτερες περιστάσεις του ποινικού αδικήματος ή του παραπτώματος. Σε περίπτωση που τα μέτρα κριθούν ανεπαρκή, γνωστοποιείται στον οικονομικό φορέα το σκεπτικό της απόφασης αυτής.

Οικονομικός φορέας που έχει αποκλειστεί, με τελεσίδικη απόφαση, από τη συμμετοχή σε διαδικασίες σύναψης σύμβασης ή ανάθεσης παραχώρησης δεν μπορεί να κάνει χρήση της δυνατότητας που παρέχεται βάσει της παρούσας παραγράφου κατά την περίοδο του αποκλεισμού που ορίζεται στην εν λόγω απόφαση στο κράτος μέλος στο οποίο ισχύει η απόφαση.

7. Τα κράτη μέλη καθορίζουν τους όρους εφαρμογής του παρόντος άρθρου, βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων και τηρουμένου του ενωσιακού δικαίου. Καθορίζουν, ιδίως, τη μέγιστη περίοδο αποκλεισμού σε περίπτωση που ο οικονομικός φορέας δεν λάβει μέτρα για να αποδείξει την αξιοπιστία του, όπως αυτά ορίζονται στην παράγραφο 6. Εάν η περίοδος αποκλεισμού δεν έχει καθοριστεί από τελεσίδικη απόφαση, η περίοδος αυτή δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη από την ημερομηνία της καταδίκης με τελεσίδικη απόφαση στις περιπτώσεις που αναφέρονται στην πρώτη παράγραφο και τρία έτη από την ημερομηνία του σχετικού γεγονότος στις περιπτώσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 4.»

Η οδηγία 2014/25

9 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2014/25/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών και την κατάργηση της οδηγίας 2004/17/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 94, σ. 243, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 311, σ. 26), όπως τροποποιήθηκε με τον κατ' εξουσιοδότηση κανονισμό (ΕΕ) 2017/2364 της Επιτροπής, της 18ης Δεκεμβρίου 2017 (ΕΕ 2017, L 337, σ. 17) (στο εξής: οδηγία 2014/25), προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία θεσπίζει κανόνες για τις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων που πραγματοποιούνται από αναθέτοντες φορείς όσον αφορά τόσο τις συμβάσεις όσο και τους διαγωνισμούς μελετών, η αξία των οποίων εκτιμάται ότι δεν είναι μικρότερη των κατωτάτων ορίων που προβλέπονται στο άρθρο 15.

2. Διαδικασία σύναψης σύμβασης ή σύμβαση κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας είναι η απόκτηση από έναν ή περισσότερους αναθέτοντες φορείς έργων, προμηθειών ή υπηρεσιών, μέσω σύμβασης προμηθειών, έργων ή υπηρεσιών, από οικονομικούς φορείς που επιλέγονται από τους εν λόγω αναθέτοντες φορείς, εφόσον τα εν λόγω έργα, προμήθειες ή υπηρεσίες προορίζονται για την εκτέλεση μιας εκ των δραστηριοτήτων που αναφέρονται στα άρθρα 8 έως 14.

[…]»

10 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2014/25 προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας "αναθέτοντες φορείς" είναι εκείνοι οι οποίοι:

α) είναι αναθέτουσες αρχές ή δημόσιες επιχειρήσεις οι οποίες ασκούν μία από τις δραστηριότητες που αναφέρονται στα άρθρα 8 έως 14».

11 Το άρθρο 11 της ανωτέρω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις δραστηριότητες που αποσκοπούν στην παροχή ή τη λειτουργία δικτύων που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό στους τομείς των μεταφορών με σιδηρόδρομο, αυτόματα συστήματα, τραμ, τρόλεϊ, λεωφορεία ή καλώδιο.

Όσον αφορά τις υπηρεσίες μεταφορών, θεωρείται ότι υφίσταται δίκτυο όταν η υπηρεσία παρέχεται με όρους που ορίζονται από την αρμόδια αρχή κράτους μέλους, όπως όροι που αφορούν τα δρομολόγια, τη διαθέσιμη μεταφορική ικανότητα ή τη συχνότητα παροχής της υπηρεσίας.»

12 Το άρθρο 15, στοιχείο α′, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει, κατ' ουσίαν, ότι αυτή εφαρμόζεται στις συμβάσεις των οποίων η εκτιμώμενη αξία χωρίς τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) είναι ίση με ή ανώτερη από το κατώτατο όριο των 443 000 ευρώ για τις δημόσιες συμβάσεις προμηθειών και υπηρεσιών, καθώς και για τους διαγωνισμούς μελετών.

13 Το άρθρο 80, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/25 προβλέπει τα εξής:

«Οι αντικειμενικοί κανόνες και τα κριτήρια για τον αποκλεισμό και την επιλογή των οικονομικών φορέων που υποβάλλουν αίτηση προεπιλογής σε ένα σύστημα προεπιλογής, καθώς και οι αντικειμενικοί κανόνες και τα κριτήρια για τον αποκλεισμό και την επιλογή των υποψηφίων και των προσφερόντων σε ανοικτές διαδικασίες, σε κλειστές διαδικασίες, σε διαδικασίες με διαπραγμάτευση,

σε ανταγωνιστικούς διαλόγους ή σε συμπράξεις καινοτομίας, μπορούν να περιλαμβάνουν τους λόγους αποκλεισμού που παρατίθενται στο άρθρο 57 της οδηγίας 2014/24/ΕΕ με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται σε αυτήν.

Όταν ένας αναθέτων φορέας είναι αναθέτουσα αρχή, τα εν λόγω κριτήρια και κανόνες περιλαμβάνουν τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας 2014/24/ΕΕ με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο.

Εφόσον απαιτείται από τα κράτη μέλη, τα εν λόγω κριτήρια και κανόνες περιλαμβάνουν επιπλέον τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57 παράγραφος 4 της οδηγίας 2014/24/ΕΕ με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο. […]»

Το πορτογαλικό δίκαιο

14 Το άρθρο 55, παράγραφος 1, στοιχείο c, του Código dos Contratos Públicos (κώδικα δημοσίων συμβάσεων), ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης (στο εξής: ΚΔΣ), προβλέπει τα εξής:

«Κωλύματα

1. Δεν μπορούν να είναι υποψήφιες, προσφέρουσες ή να αποτελούν μέλος κοινοπραξίας οντότητες:

[…]

c) στις οποίες έχει επιβληθεί διοικητική κύρωση λόγω σοβαρού επαγγελματικού παραπτώματος, χωρίς εν τω μεταξύ να έχει επέλθει αποκατάστασή τους, όταν πρόκειται περί φυσικών προσώπων, ή, όταν πρόκειται περί νομικών προσώπων, στα εν ενεργεία μέλη του οργάνου διοικήσεως, διευθύνσεως ή διαχειρίσεως των οποίων έχει επιβληθεί τέτοια διοικητική κύρωση·

[…]».

15 Το άρθρο 55, παράγραφος 1, στοιχείο f, του εν λόγω κώδικα προβλέπει ότι, μεταξύ άλλων, οι οντότητες στις οποίες έχει επιβληθεί από την πορτογαλική αρχή ανταγωνισμού παρεπόμενη κύρωση η οποία απαγορεύει τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων δεν μπορούν να είναι υποψήφιες, προσφέρουσες ή μέλη κοινοπραξίας.

16 Το άρθρο 55 Α του κώδικα αυτού αφορά την άρση των κωλυμάτων που απαριθμούνται στο άρθρο 55, παράγραφος 1, από την αναθέτουσα αρχή και διευκρινίζει ότι δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις του άρθρου 55, παράγραφος 1, στοιχείο f, του ίδιου κώδικα.

17 Το άρθρο 70 του ΚΔΣ προβλέπει τα εξής:

«Εξέταση των προσφορών

[…]

2. Οι προσφορές αποκλείονται όταν από την εξέτασή τους διαπιστώνεται:

[…]

g) η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων για πράξεις, συμφωνίες, πρακτικές ή πληροφορίες που ενδέχεται να στρεβλώσουν τους κανόνες του ανταγωνισμού.

[…]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

18 Η Toscca άσκησε ενώπιον του Tribunal Administrativo e Fiscal de Viseu (διοικητικού και φορολογικού πρωτοδικείου Viseu, Πορτογαλία) προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως της Infraestruturas de Portugal, της 25ης Ιουλίου 2019, με την οποία ανατέθηκε στη Futrifer σύμβαση για την αγορά ξυλοδεμάτων και στρωτήρων από ξύλο πεύκου εμποτισμένων με κρεόζωτο με τιμή βάσεως 2 979 200 ευρώ. Στο πλαίσιο της προσφυγής αυτής, η Toscca ζήτησε επίσης να της ανατεθεί η επίμαχη σύμβαση.

19 Κατόπιν της απορρίψεως της εν λόγω προσφυγής με απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2020, η Toscca άσκησε έφεση ενώπιον του Tribunal Central Administrativo Norte (κεντρικού διοικητικού εφετείου Βόρειας Πορτογαλίας). Το εν λόγω δικαστήριο, με απόφαση της 29ης Μαΐου 2020, εξαφάνισε την πρωτόδικη απόφαση, έκανε δεκτή την προσφυγή της Toscca και υποχρέωσε την Infraestruturas de Portugal να αναθέσει τη σύμβαση στην εν λόγω εταιρία.

20 Με απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, το Supremo Tribunal Administrativo (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Πορτογαλία) αναίρεσε την απόφαση που μνημονεύθηκε στην προηγούμενη σκέψη λόγω ελλείψεως αιτιολογίας και ανέπεμψε την υπόθεση στο Tribunal Central Administrativo Norte (κεντρικό διοικητικό εφετείο Βόρειας Πορτογαλίας). Στις 2 Ιουνίου 2021, το τελευταίο ως άνω δικαστήριο εξέδωσε νέα απόφαση η οποία κατέληξε στο ίδιο αποτέλεσμα με εκείνο της αποφάσεως της 29ης Μαΐου 2020. Τόσο η Infraestruturas de Portugal όσο και η Futrifer άσκησαν αναίρεση κατά της αποφάσεως της 2ας Ιουνίου 2021 ενώπιον του Supremo Tribunal Administrativo (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου.

21 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, στις 12 Ιουνίου 2019, η Autoridade da Concorrência (αρχή ανταγωνισμού, Πορτογαλία) επέβαλε στη Futrifer πρόστιμο λόγω παραβάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού στο πλαίσιο διαδικασιών για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων οι οποίες διοργανώθηκαν το 2014 και το 2015 και αφορούσαν την παροχή υπηρεσιών συντηρήσεως του μηχανολογικού εξοπλισμού και των σιδηροδρομικών γραμμών που αποτελούσαν μέρος του εθνικού σιδηροδρομικού δικτύου, υποδομής την οποία διαχειριζόταν δημόσια επιχείρηση η οποία είχε εν τω μεταξύ συγχωνευθεί με την Infraestruturas de Portugal.

22 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο αποκλεισμός προσφέροντος λόγω αναξιοπιστίας οφειλόμενης σε παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού, διαπραχθείσας εκτός του πλαισίου διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, επιτρέπεται μόνο δυνάμει του άρθρου 55, παράγραφος 1, στοιχείο f, του ΚΔΣ, ήτοι κατόπιν ρητής καταδικαστικής αποφάσεως εκδοθείσας από την αρχή ανταγωνισμού, με την οποία επιβάλλεται στον εν λόγω προσφέροντα παρεπόμενη κύρωση απαγορεύσεως συμμετοχής σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων για ορισμένο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, κατά το αιτούν δικαστήριο, η λύση αυτή δεν συνάδει προς την οδηγία 2014/24 και, ειδικότερα, προς το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, καθόσον θίγει την αυτοτελή εξουσία της αναθέτουσας αρχής να αποφαίνεται επί της αξιοπιστίας κάθε προσφέροντος.

23 Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η απόφαση περί αναθέσεως συμβάσεως σε προσφέροντα ο οποίος έχει καταδικαστεί για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού σε διαδικασία συνάψεως προηγούμενης δημόσιας συμβάσεως οργανωθείσα από την ίδια αναθέτουσα αρχή δύναται να θεωρηθεί ως επαρκώς αιτιολογημένη, υπό το πρίσμα, μεταξύ άλλων, του δικαιώματος χρηστής διοικήσεως, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο γ′, του Χάρτη, όταν η εν λόγω αναθέτουσα αρχή δεν έχει διατυπώσει αυτοτελή και αιτιολογημένη εκτίμηση σχετικά με την αξιοπιστία του εν λόγω προσφέροντος.

24 Παράλληλα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν εθνική ρύθμιση κατά την οποία δεν απαιτείται από την αναθέτουσα αρχή να προβαίνει, στο πλαίσιο διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, σε αυτοτελή εκτίμηση ως προς την αξιοπιστία προσφέροντος ο οποίος έχει καταδικαστεί για παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης όσον αφορά τόσο την εξέταση της σοβαρότητας της διαπραχθείσας παραβάσεως και των επιπτώσεών της στην επίμαχη διαδικασία όσο και την εξέταση του πρόσφορου χαρακτήρα των μέτρων που έλαβε ο εν λόγω προσφέρων για την άρση, στο πλαίσιο της τελευταίας αυτής διαδικασίας, των συνεπειών της συγκεκριμένης παραβάσεως (μέτρα self-cleaning). Ως προς το τελευταίο αυτό σημείο, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το εθνικό δίκαιο, η εκτίμηση τέτοιων διορθωτικών μέτρων εναπόκειται αποκλειστικώς στην αρχή ανταγωνισμού.

25 Πλην όμως, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, ιδίως δε της αποφάσεως της 19ης Ιουνίου 2019, Meca (C-41/18, EU:C:2019:507), η παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού εκ μέρους προσφέροντος εκτός του πλαισίου διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως πρέπει να εκτιμάται κατά τρόπο αιτιολογημένο από την αναθέτουσα αρχή στο πλαίσιο της εξετάσεως της αξιοπιστίας του εν λόγω προσφέροντος.

26 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Supremo Tribunal Administrativo (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Αποτελεί ο λόγος αποκλεισμού του άρθρου 57, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24/ΕΕ ζήτημα που εμπίπτει στην αποφασιστική αρμοδιότητα της αναθέτουσας αρχής;

2. Μπορεί ο εθνικός νομοθέτης να υποκαθιστά καθ’ ολοκληρίαν την απόφαση την οποία πρέπει να λάβει η αναθέτουσα αρχή σύμφωνα με το άρθρο 57, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24/ΕΕ, με μια γενική απόφαση (με τις συνέπειες μιας αποφάσεως) της αρχής ανταγωνισμού για την επιβολή παρεπόμενης κυρώσεως συνιστάμενης στην απαγόρευση της συμμετοχής σε διαδικασίες αναθέσεως δημοσίων συμβάσεων για ορισμένο χρονικό διάστημα, η οποία λαμβάνεται στο πλαίσιο επιβολής προστίμου για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού;

3. Έχει η κρίση της αναθέτουσας αρχής σχετικά με την «αξιοπιστία» του οικονομικού φορέα, υπό το πρίσμα της συμμορφώσεώς του (ή μη) προς τους κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού εκτός του πλαισίου της συγκεκριμένης διαγωνιστικής διαδικασίας, την έννοια ότι απαιτείται να αιτιολογείται η εκτίμηση περί της αντίστοιχης καταλληλότητας του εν λόγω οικονομικού φορέα, όπερ αποτελεί ειδική έκφανση του δικαιώματος χρηστής διοικήσεως του άρθρου 41, παράγραφος 2, στοιχείο γ′, του [Χάρτη];

4. Μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με το άρθρο 57, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24/ΕΕ, η λύση που επέλεξε ο Πορτογάλος νομοθέτης με το άρθρο 55, παράγραφος 1, στοιχείο f, του CCP (κώδικα περί δημοσίων συμβάσεων), βάσει του οποίου ο αποκλεισμός ενός οικονομικού φορέα από διαδικασία συνάψεως δημοσίας συμβάσεως λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού διαπραχθείσας εκτός της συγκεκριμένης διαδικασίας εξαρτάται από την απόφαση την οποία λαμβάνει η αρχή ανταγωνισμού στο πλαίσιο επιβολής παρεπόμενης κυρώσεως συνιστάμενης στην απαγόρευση της συνάψεως δημοσίων συμβάσεων, διαδικασία κατά την οποία η αρχή ανταγωνισμού είναι αυτή η οποία αξιολογεί στη συνάφεια αυτή τον πρόσφορο χαρακτήρα των διορθωτικών μέτρων που έχουν ληφθεί;

5. Είναι επίσης σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης και, ιδίως, με το άρθρο 57, παράγραφος 4, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24/ΕΕ η λύση που επέλεξε ο Πορτογάλος νομοθέτης με το άρθρο 70, παράγραφος 2, στοιχείο g, του CCP (κώδικα περί δημοσίων συμβάσεων), το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα αποκλεισμού μιας προσφοράς λόγω υπάρξεως σοβαρών ενδείξεων για πράξεις, συμφωνίες, πρακτικές ή πληροφορίες που ενδέχεται να στρεβλώσουν τους κανόνες του ανταγωνισμού, μόνον στην περίπτωση κατά την οποία οι εν λόγω πρακτικές εντοπίζονται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διαδικασίας συνάψεως δημοσίας συμβάσεως;»

Επί του αιτήματος εκδικάσεως της υποθέσεως με την ταχεία διαδικασία

27 Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να εκδικαστεί η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως με την ταχεία διαδικασία του άρθρου 105 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου για τον λόγο ότι η διαδικασία της κύριας δίκης έχει επείγοντα χαρακτήρα. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο αναφέρθηκε στο άρθρο 46, παράγραφος 1, στοιχείο c, του Código de Processo nos Tribunais Administrativos (Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας), καθώς και στο άρθρο 2 της οδηγίας 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για το συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ 1989, L 395, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/23/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 94, σ. 1).

28 Το άρθρο 105, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας προβλέπει ότι, κατόπιν αιτήματος του αιτούντος δικαστηρίου ή, σε εξαιρετική περίπτωση, αυτεπαγγέλτως, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου μπορεί, αφού ακούσει τον εισηγητή δικαστή και τον γενικό εισαγγελέα, να αποφασίσει την υπαγωγή της προδικαστικής παραπομπής σε ταχεία διαδικασία, όταν η φύση της υποθέσεως απαιτεί να αποφανθεί το Δικαστήριο το συντομότερο δυνατόν.

29 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η εν λόγω ταχεία διαδικασία αποτελεί δικονομικό μέσο για την αντιμετώπιση εξαιρετικά επείγουσας περιπτώσεως, της οποίας η ύπαρξη πρέπει να αποδεικνύεται σε σχέση με εξαιρετικές περιστάσεις που αφορούν τη συγκεκριμένη υπόθεση ως προς την οποία υποβάλλεται αίτημα υπαγωγής στην ταχεία διαδικασία (διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 25ης Φεβρουαρίου 2021, Sea Watch, C-14/21 και C-15/21, EU:C:2021:149, σκέψη 22).

30 Εν προκειμένω, στις 23 Μαρτίου 2022, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου αποφάσισε, αφού άκουσε τον εισηγητή δικαστή και τον γενικό εισαγγελέα, να απορρίψει το προαναφερθέν στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως αίτημα του αιτούντος δικαστηρίου.

31 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο περιορίστηκε στη διαπίστωση ότι η διαδικασία της κύριας δίκης είχε επείγοντα χαρακτήρα και στη μνεία διατάξεων του εθνικού δικαίου και διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, χωρίς να αναφέρει σε ποιον βαθμό συντρέχει, στην υπό κρίση υπόθεση, εξαιρετικά επείγουσα ανάγκη, πλην όμως το στοιχείο αυτό είναι αναγκαίο για να δικαιολογηθεί η εκδίκαση της υποθέσεως με ταχεία διαδικασία.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

32 Η Futrifer εκτιμά ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη λόγω του ότι η απάντηση του Δικαστηρίου στα υποβληθέντα ερωτήματα δεν είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης. Συναφώς, η Futrifer προβάλλει ότι η Πορτογαλική Δημοκρατία νομίμως επέλεξε να μη μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, όπερ συνεπάγεται ότι τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα είναι υποθετικά.

33 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που πρόκειται να εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της έκδοσης προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων τα οποία υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει (πρβλ. αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1981, Foglia, 244/80, EU:C:1981:302, σκέψη 15, και της 28ης Απριλίου 2022, Caruter, C-642/20, EU:C:2022:308, σκέψη 28).

34 Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο μπορεί να μην απαντήσει σε ερώτημα που έχει τεθεί από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία ή εκτίμηση περί του κύρους ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που κρίνει αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα (αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman, C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψη 61, και της 28ης Απριλίου 2022, Caruter, C-642/20, EU:C:2022:308, σκέψη 29).

35 Εν προκειμένω, τα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν, κατ’ ουσίαν, την ερμηνεία του προαιρετικού λόγου αποκλεισμού που προβλέπεται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, ο οποίος αφορά την περίπτωση κατά την οποία η αναθέτουσα αρχή έχει στη διάθεσή της επαρκώς εύλογες ενδείξεις ότι ο οικονομικός φορέας συνήψε συμφωνίες με άλλους οικονομικούς φορείς με σκοπό τη στρέβλωση του ανταγωνισμού.

36 Συναφώς, πρώτον, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η διαφορά της κύριας δίκης αφορά τη νομιμότητα της αποφάσεως περί αναθέσεως δημόσιας συμβάσεως σε προσφέροντα ο οποίος είχε υποχρεωθεί από την εθνική αρχή ανταγωνισμού να καταβάλει πρόστιμο λόγω παραβάσεως των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού στο πλαίσιο διαδικασιών συνάψεως προγενέστερων δημοσίων συμβάσεων. Με το πρώτο, το δεύτερο, το τρίτο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ’ ουσίαν, ως προς το περιεχόμενο

της εξουσίας εκτιμήσεως που παρέχει το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24 στην αναθέτουσα αρχή, δεδομένου ότι, κατά την πορτογαλική νομοθεσία, η τελευταία δεσμεύεται από την εκτίμηση της αρχής ανταγωνισμού σχετικά με την αξιοπιστία του προσφέροντος που διέπραξε μια τέτοια παράβαση στο πλαίσιο προγενέστερης διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, ανεξαρτήτως του αν η συγκεκριμένη εκτίμηση κατέληξε σε παρεπόμενη κύρωση προσωρινής απαγορεύσεως της συμμετοχής σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων.

37 Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι τα εν λόγω ερωτήματα ουδεμία σχέση έχουν με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, ούτε ότι είναι υποθετικά. Όσον αφορά το προβαλλόμενο από τη Futrifer επιχείρημα ότι η Πορτογαλική Δημοκρατία νομίμως επέλεξε να μη μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24, τούτο αφορά ζητήματα ουσίας και ουδόλως είναι ικανό να επηρεάσει το παραδεκτό των υποβληθέντων ερωτημάτων. Επομένως, το πρώτο, το δεύτερο, το τρίτο και το πέμπτο ερώτημα είναι παραδεκτά.

38 Δεύτερον, στο πλαίσιο του τετάρτου ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24 αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία η αρχή ανταγωνισμού είναι η μόνη αρμόδια να εκτιμήσει τον πρόσφορο χαρακτήρα των διορθωτικών μέτρων που έλαβε ο οικονομικός φορέας στον οποίο έχει επιβληθεί κύρωση από την αρχή αυτή λόγω παραβάσεως των κανόνων περί ανταγωνισμού, η οποία του απαγορεύει να συμμετέχει σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων για ορισμένο χρονικό διάστημα.

39 Ωστόσο, από τα στοιχεία της δικογραφίας που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι η Futrifer επικαλέστηκε, σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο, τη λήψη διορθωτικών μέτρων κατά την έννοια του άρθρου 57, παράγραφος 6, της οδηγίας 2014/24.

40 Επομένως, το τέταρτο ερώτημα είναι υποθετικής φύσεως και, ως εκ τούτου, κρίνεται ως απαράδεκτο.

Επί της ουσίας

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

41 Υπενθυμίζεται, κατά πρώτον, ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, στο τελευταίο εναπόκειται να δώσει στο εθνικό δικαστήριο χρήσιμη απάντηση η οποία θα του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Επιπλέον, το Δικαστήριο μπορεί να λαμβάνει υπόψη τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στις οποίες δεν αναφέρεται ρητώς με το ερώτημά του το εθνικό δικαστήριο [πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2023, K.B. και F.S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα), C-660/21, EU:C:2023:498, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

42 Εν προκειμένω, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αναφέρεται ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση έχει ως αντικείμενο την αγορά από δημόσια επιχείρηση, ήτοι την Infraestruturas de Portugal, ξυλοδεμάτων και στρωτήρων από ξύλο πεύκου εμποτισμένων με κρεόζωτο που προορίζονται για τον τομέα των σιδηροδρομικών υποδομών, με τιμή βάσεως 2 979 200 ευρώ.

43 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 2, και το άρθρο 11 της οδηγίας 2014/25, η σύναψη συμβάσεως κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας συνίσταται, ιδίως, στην απόκτηση από έναν αναθέτοντα φορέα προμηθειών από οικονομικούς φορείς που επιλέγονται από τον εν λόγω φορέα, μέσω συμβάσεως προμηθειών, για την άσκηση δραστηριοτήτων οι οποίες αποσκοπούν στην παροχή ή τη λειτουργία δικτύων που παρέχουν υπηρεσίες στο κοινό στον τομέα των μεταφορών, μεταξύ άλλων με σιδηρόδρομο. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της εν λόγω οδηγίας διευκρινίζει ότι, για τους σκοπούς της οδηγίας, αναθέτοντες φορείς είναι εκείνοι οι οποίοι είναι αναθέτουσες αρχές ή δημόσιες επιχειρήσεις και ασκούν μία από τις δραστηριότητες που αναφέρονται στα άρθρα 8 έως 14 της ίδιας οδηγίας.

44 Επιπροσθέτως, όπως προκύπτει απ' το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/25, αυτή θεσπίζει κανόνες για τις διαδικασίες συνάψεως συμβάσεων που πραγματοποιούνται από αναθέτοντες φορείς όσον αφορά τόσο τις συμβάσεις όσο και τους διαγωνισμούς μελετών, η αξία των οποίων εκτιμάται ότι δεν είναι μικρότερη των κατωτάτων ορίων που προβλέπονται στο άρθρο 15 της ίδιας οδηγίας.

45 Υπό τις συνθήκες αυτές, και λαμβανομένων υπόψη των πληροφοριών που περιλαμβάνονται στην απόφαση περί παραπομπής, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/25, στοιχείο το οποίο εναπόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

46 Σε μια τέτοια περίπτωση, το άρθρο 80, παράγραφος 1, της οδηγίας 2014/25 έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

47 Κατά δεύτερον, δεδομένου ότι τα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν, ειδικότερα, το ζήτημα αν το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24 αντιτίθεται στην επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική ρύθμιση, πρέπει, καταρχάς, να κριθεί αν τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση να μεταφέρουν στο εθνικό τους δίκαιο τόσο το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στην περίπτωση που η διαφορά της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/24, όσο και το άρθρο 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25, στην περίπτωση που η διαφορά αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της τελευταίας αυτής οδηγίας.

48 Πρώτον, κατά το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24, «οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή μπορούν να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν από τη συμμετοχή σε διαδικασία σύναψης σύμβασης οποιονδήποτε οικονομικό φορέα» σε οποιαδήποτε από τις περιπτώσεις που απαριθμούνται στα σημεία α′ έως θ′ της εν λόγω διατάξεως.

49 Συναφώς, από ορισμένες αποφάσεις του Δικαστηρίου με τις οποίες ερμηνεύθηκε το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24 προκύπτει, βεβαίως, ότι τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν αν θα μεταφέρουν στο εθνικό τους δίκαιο τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπει η οικεία διάταξη. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, σύμφωνα με το άρθρο 57, παράγραφοι 4 και 7, της οδηγίας 2014/24, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να μην εφαρμόσουν τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που αναφέρονται στη διάταξη αυτή ή να τους ενσωματώσουν στην εθνική νομοθεσία με βαθμό αυστηρότητας που μπορεί να διαφέρει κατά περίπτωση, με γνώμονα εκτιμήσεις νομικής, οικονομικής ή κοινωνικής φύσεως που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο (πρβλ. αποφάσεις της 19ης Ιουνίου 2019, Meca, C-41/18, EU:C:2019:507, σκέψη 33, της 30ής Ιανουαρίου 2020, Tim, C-395/18, EU:C:2020:58, σκέψεις 34 και 40, καθώς και της 3ης Ιουνίου 2021, Rad Service κ.λπ., C-210/20, EU:C:2021:445, σκέψη 28).

50 Εντούτοις, από την ανάλυση του γράμματος του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24, του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η εν λόγω διάταξη και του σκοπού που αυτή επιδιώκει στο πλαίσιο της οικείας οδηγίας προκύπτει ότι, αντιθέτως προς όσα προκύπτουν από τις προαναφερθείσες αποφάσεις, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να μεταφέρουν την εν λόγω διάταξη στο εθνικό τους δίκαιο.

51 Όσον αφορά, καταρχάς, το γράμμα του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, προκύπτει εξ αυτού ότι η επιλογή περί αποκλεισμού ή μη οικονομικού φορέα από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως για κάποιον από τους λόγους που απαριθμούνται στην οικεία διάταξη εναπόκειται στην αναθέτουσα αρχή, εκτός αν τα κράτη μέλη αποφασίσουν να μετατρέψουν τη συγκεκριμένη δυνατότητα αποκλεισμού σε υποχρέωση. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη οφείλουν να μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο την εν λόγω διάταξη, είτε επιτρέποντας στις αναθέτουσες αρχές να εφαρμόζουν τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στην επίμαχη διάταξη είτε υποχρεώνοντάς τες να το πράττουν. Αντιθέτως, και αντιθέτως προς όσα προέβαλαν η Futrifer και η Πορτογαλική Κυβέρνηση, δεν μπορεί ένα κράτος μέλος να μη συμπεριλάβει τους λόγους αυτούς στην εθνική νομοθεσία του περί μεταφοράς της οδηγίας 2014/24 στο εσωτερικό δίκαιο, στερώντας έτσι τις αναθέτουσες αρχές από τη δυνατότητα, η οποία πρέπει, τουλάχιστον, να τους αναγνωριστεί δυνάμει της ίδιας διατάξεως, να εφαρμόσουν τους λόγους αυτούς.

52 Εν συνεχεία, όσον αφορά το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24, επισημαίνεται ότι η αιτιολογική σκέψη 101 της οδηγίας αναφέρει ότι οι «αναθέτουσες αρχές θα πρέπει […] να έχουν τη δυνατότητα να αποκλείουν οικονομικούς φορείς οι οποίοι έχουν φανεί αναξιόπιστοι». Η συγκεκριμένη αιτιολογική σκέψη επιβεβαιώνει, επομένως, ότι ένα κράτος μέλος οφείλει να μεταφέρει τη διάταξη στο εσωτερικό δίκαιο προκειμένου να μη στερήσει από τις αναθέτουσες αρχές τη δυνατότητα που μνημονεύεται στην προηγούμενη σκέψη και στην αιτιολογική σκέψη.

53 Αυτή η ερμηνεία του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24 επιβεβαιώνεται a contrario και από το γράμμα των διατάξεων της οικείας οδηγίας, για τη μεταφορά των οποίων στο εσωτερικό δίκαιο αναγνωρίζεται ρητώς στα κράτη μέλη ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως. Τούτο ισχύει, ειδικότερα, για το άρθρο 26, παράγραφος 5, και το άρθρο 32, παράγραφος 1, της οδηγίας, κατά τα οποία «τα κράτη μέλη μπορούν να ορίζουν […]» ή «τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν […]», καθώς και το άρθρο 56, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, το οποίο χρησιμοποιεί τη φράση «[τ]α κράτη μέλη μπορούν να αποκλείουν […]».

54 Το άρθρο 57, παράγραφος 7, της οδηγίας 2014/24 δεν μπορεί να ανατρέψει την εν λόγω ερμηνεία. Πράγματι, η συγκεκριμένη διάταξη παρέχει γενικώς στα κράτη μέλη την ευχέρεια να καθορίζουν τους όρους εφαρμογής του άρθρου 57 της οδηγίας βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων. Αυτή η δυνατότητα παραπέμπει στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη θέτουν σε εφαρμογή το επίμαχο άρθρο. Επομένως, η δυνατότητα επιλογής που καταλείπεται στα κράτη μέλη δεν μπορεί να επεκταθεί στη μεταφορά ή μη των προαιρετικών λόγων αποκλεισμού που προβλέπει το άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας. Διαπιστώνεται, εξάλλου, ότι το άρθρο 57, παράγραφος 7, της οδηγίας 2014/24 έχει εφαρμογή και στους υποχρεωτικούς λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στο άρθρο 57, παράγραφος 1, της οδηγίας. Πλην όμως, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ευλόγως ότι τα κράτη μέλη μπορούν να κάνουν χρήση της δυνατότητας που προβλέπει το εν λόγω άρθρο 57, παράγραφος 7, προκειμένου να μη μεταφέρουν τέτοιους λόγους αποκλεισμού στο εσωτερικό τους δίκαιο.

55 Τέλος, όσον αφορά τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία 2014/24 αναφορικά με τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι ο σκοπός αυτός αντικατοπτρίζεται στην έμφαση που δίδεται στα προνόμια των αναθετουσών αρχών. Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης είχε την πρόθεση να αναθέσει αποκλειστικά και μόνο στην αναθέτουσα αρχή, κατά το στάδιο της επιλογής των διαγωνιζομένων, το έργο να εκτιμά κατά πόσον ένας υποψήφιος ή ένας διαγωνιζόμενος πρέπει να αποκλειστεί από διαδικασία συνάψεως συμβάσεως (πρβλ. αποφάσεις της 19ης Ιουνίου 2019, Meca, C-41/18, EU:C:2019:507, σκέψη 34, και της 3ης Οκτωβρίου 2019, Delta Antrepriză de Construcții şi Montaj 93, C-267/18, EU:C:2019:826, σκέψη 25).

56 Η ευχέρεια ή ακόμη και η υποχρέωση της αναθέτουσας αρχής να εφαρμόσει τους λόγους αποκλεισμού που προβλέπονται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24 έχει ως σκοπό ιδίως να της παράσχει τη δυνατότητα να εκτιμήσει την ακεραιότητα και την αξιοπιστία καθενός από τους οικονομικούς φορείς που μετέχουν σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως.

57 Επομένως, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να διασφαλίσει ότι οι αναθέτουσες αρχές έχουν, σε όλα τα κράτη μέλη, τη δυνατότητα να αποκλείουν τους οικονομικούς φορείς που κρίνουν αναξιόπιστους.

58 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να μεταφέρουν στο εθνικό τους δίκαιο τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη. Στο πλαίσιο αυτής της υποχρεώσεως μεταφοράς, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν είτε τη δυνατότητα είτε την υποχρέωση των αναθετουσών αρχών να εφαρμόζουν αυτούς τους λόγους.

59 Όσον αφορά, δεύτερον, το άρθρο 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25, η εν λόγω διάταξη προβλέπει ότι, εφόσον απαιτείται από τα κράτη μέλη, οι αντικειμενικοί κανόνες και τα κριτήρια για τον αποκλεισμό και την επιλογή, μεταξύ άλλων, των υποψηφίων και των προσφερόντων σε ανοικτές διαδικασίες, σε κλειστές διαδικασίες ή σε διαδικασίες με διαπραγμάτευση περιλαμβάνουν τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24, «με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο».

60 Από το γράμμα του άρθρου 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, προκύπτει ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να αποφασίσουν αν οι προαιρετικοί λόγοι αποκλεισμού που προβλέπονται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρέπει να εφαρμοστούν από τους αναθέτοντες φορείς ως κριτήρια αποκλεισμού των προσφερόντων. Εντούτοις, ελλείψει σχετικής αποφάσεως, από το άρθρο 80, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25 προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, στο πλαίσιο της μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο, να προβλέπουν τουλάχιστον τη δυνατότητα των αναθετόντων φορέων να περιλαμβάνουν, μεταξύ των κανόνων και των κριτηρίων αποκλεισμού που εφαρμόζονται στις διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24.

61 Ως εκ τούτου, όσον αφορά τους λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24, τα κράτη μέλη οφείλουν, στο πλαίσιο της υποχρεώσεώς τους να μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 80, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25, να προβλέπουν τη δυνατότητα των αναθετόντων φορέων να περιλαμβάνουν αυτούς τους λόγους αποκλεισμού μεταξύ των αντικειμενικών κριτηρίων αποκλεισμού στις διαδικασίες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της τελευταίας ως άνω οδηγίας, υπό την

επιφύλαξη τυχόν αποφάσεως των κρατών μελών, ληφθείσας δυνάμει του άρθρου 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής, να επιβάλουν στους αναθέτοντες φορείς την υποχρέωση να συμπεριλάβουν τους συγκεκριμένους λόγους μεταξύ των εν λόγω κριτηρίων.

62 Κατά τρίτον, όσον αφορά το επιχείρημα της Futrifer ότι ένας προσφέρων του οποίου η προσφορά δεν επελέγη, όπως, εν προκειμένω, η Toscca, δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, αρκεί η επισήμανση, προκειμένου να δοθεί απάντηση στην υποβληθείσα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ότι, όπως έχει αποφανθεί το Δικαστήριο, απόφαση με την οποία η αναθέτουσα αρχή αρνείται, έστω και σιωπηρώς, να αποκλείσει οικονομικό φορέα από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως για κάποιον από τους μνημονευόμενους στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24 προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού πρέπει κατ’ ανάγκην να μπορεί να προσβληθεί από οποιοδήποτε πρόσωπο έχει ή είχε συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και το οποίο υπέστη ή ενδέχεται να υποστεί ζημία από παράβαση της διάταξης αυτής, διότι άλλως θα παραβιαζόταν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2021, Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras, C-927/19, EU:C:2021:700, σκέψη 143).

63 Για τους ίδιους λόγους, η ίδια εκτίμηση πρέπει να γίνει δεκτή σε περίπτωση αρνήσεως αποκλεισμού οικονομικού φορέα από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως για κάποιον από τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού του άρθρου 80, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/25.

64 Επομένως, στα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί απάντηση αφού ληφθούν υπόψη οι προεκτεθείσες προκαταρκτικές παρατηρήσεις.

Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

65 Με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο πρέπει να εξεταστεί πρώτο, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία η δυνατότητα αποκλεισμού της προσφοράς ενός προσφέροντος λόγω της υπάρξεως σοβαρών ενδείξεων περί συμπεριφοράς του δυνάμενης να νοθεύσει τους κανόνες ανταγωνισμού υφίσταται μόνον κατά τη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας εκδηλώθηκε τέτοιου είδους συμπεριφορά.

66 Για την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνον το γράμμα τους, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται καθώς και οι σκοποί που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελούν μέρος (απόφαση της 16ης Μαρτίου 2023, Colt Technology Services κ.λπ., C-339/21, EU:C:2023:214, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

67 Πρώτον, διαπιστώνεται ότι το γράμμα του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, καθόσον προβλέπει την περίπτωση κατά την οποία η αναθέτουσα αρχή «διαθέτει επαρκώς εύλογες ενδείξεις που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο οικονομικός φορέας συνήψε συμφωνίες με άλλους οικονομικούς φορείς με στόχο τη στρέβλωση του ανταγωνισμού», δεν περιορίζει την εφαρμογή του συγκεκριμένου λόγου αποκλεισμού μόνον στη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας εκδηλώθηκε τέτοιου είδους συμπεριφορά.

68 Δεύτερον, όσον αφορά το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η εν λόγω διάταξη, η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από το άρθρο 57, παράγραφος 5, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24, κατά το οποίο, ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι αναθέτουσες αρχές μπορούν να αποκλείουν ή να υποχρεώνονται από τα κράτη μέλη να αποκλείουν οικονομικό φορέα, όταν αποδεικνύεται ότι ο εν λόγω οικονομικός φορέας βρίσκεται, λόγω πράξεων ή παραλείψεων αυτού, είτε πριν είτε κατά τη διαδικασία, σε μια από τις περιπτώσεις της παραγράφου 4 του άρθρου 57.

69 Τρίτον, η εν λόγω ερμηνεία παρέχει στην αναθέτουσα αρχή τη δυνατότητα, σύμφωνα με τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία 2014/24 αναφορικά με τους προαιρετικούς λόγους αποκλεισμού που απαριθμούνται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας αυτής, όπως αυτός υπομνήσθηκε στη σκέψη 56 της παρούσας αποφάσεως, να βεβαιωθεί για την ακεραιότητα και την αξιοπιστία καθενός από τους οικονομικούς φορείς που μετέχουν στη διαδικασία συνάψεως της επίμαχης δημόσιας συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2022, J. Sch. Omnibusunternehmen και K. Reisen, C-416/21, EU:C:2022:689, σκέψη 42), ακεραιότητα και αξιοπιστία που μπορούν να αμφισβητηθούν όχι μόνο σε περίπτωση συμμετοχής του εν λόγω φορέα σε αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορές στο πλαίσιο της επίμαχης διαδικασίας, αλλά και σε περίπτωση συμμετοχής του εν λόγω οικονομικού φορέα σε προγενέστερες συμπεριφορές τέτοιου τύπου.

70 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 70, παράγραφος 2, στοιχείο g, του ΚΔΣ περιορίζει τη δυνατότητα της αναθέτουσας αρχής να αποκλείσει προσφορά λόγω της ύπαρξης σοβαρών ενδείξεων για πράξεις, συμφωνίες, πρακτικές ή πληροφορίες ικανές να νοθεύσουν τους κανόνες του ανταγωνισμού μόνο στη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας έλαβαν χώρα οι αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές, με αποτέλεσμα η αναθέτουσα αρχή να μην μπορεί να προβεί σε αντίστοιχο αποκλεισμό αν οι επίμαχες αντίθετες προς τον ανταγωνισμό πρακτικές έλαβαν χώρα πριν από την εν λόγω διαδικασία.

71 Συναφώς, από τις σκέψεις 51, 58, 60 και 61 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι, ανεξαρτήτως του αν η επίμαχη στην κύρια δίκη διαδικασία συνάψεως της δημόσιας συμβάσεως εμπίπτει στην οδηγία 2014/24 ή στην οδηγία 2014/25, τα κράτη μέλη οφείλουν, τουλάχιστον, να προβλέπουν τη δυνατότητα των αναθετουσών αρχών να περιλαμβάνουν τους απαριθμούμενους στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24 λόγους αποκλεισμού μεταξύ των αντικειμενικών κριτηρίων αποκλεισμού στις διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων, υπό την επιφύλαξη τυχόν αποφάσεως των κρατών μελών να μετατρέψουν τη συγκεκριμένη δυνατότητα σε υποχρέωση. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν, εν πάση περιπτώσει, να περιορίσουν την εμβέλεια αυτών των λόγων αποκλεισμού.

72 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία η δυνατότητα αποκλεισμού της προσφοράς ενός προσφέροντος λόγω της υπάρξεως σοβαρών ενδείξεων περί συμπεριφοράς του δυνάμενης να νοθεύσει τους κανόνες ανταγωνισμού υφίσταται μόνον κατά τη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας εκδηλώθηκε τέτοιου είδους συμπεριφορά.

Επί του πρώτου και του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

73 Με το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, στα οποία πρέπει να δοθεί κοινή απάντηση, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αναθέτει αποκλειστικώς στην εθνική αρχή ανταγωνισμού την εξουσία να αποφασίζει σχετικά με τον αποκλεισμό οικονομικών φορέων από διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού.

74 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 56, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2014/24, η αναθέτουσα αρχή έχει την υποχρέωση να ελέγχει, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, αν η προσφορά προέρχεται από προσφέροντα ο οποίος δεν αποκλείεται δυνάμει του άρθρου 57 της οδηγίας αυτής, η δε συγκεκριμένη υποχρέωση καλύπτει το σύνολο των οικονομικών φορέων που έχουν υποβάλει προσφορά (πρβλ. απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, Tim, C-395/18, EU:C:2020:58, σκέψη 46).

75 Όπως προκύπτει από τη νομολογία που μνημονεύθηκε στις σκέψεις 55 και 56 της παρούσας αποφάσεως, ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αναθέσει στην αναθέτουσα αρχή, και μόνον αυτή, το καθήκον να εκτιμά αν ένας υποψήφιος ή προσφέρων πρέπει να αποκλείεται από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως ελέγχοντας την ακεραιότητα και την αξιοπιστία καθενός από τους οικονομικούς φορείς που μετέχουν σε μια τέτοια διαδικασία.

76 Ειδικότερα, ο προαιρετικός λόγος αποκλεισμού που διαλαμβάνεται στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 101 της οδηγίας αυτής, στηρίζεται σε ουσιώδες στοιχείο της σχέσης του αναδόχου της οικείας δημόσιας σύμβασης με την αναθέτουσα αρχή, δηλαδή στην αξιοπιστία του αναδόχου, στην οποία ερείδεται η εμπιστοσύνη της αναθέτουσας αρχής προς αυτόν (απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2022, J. Sch. Omnibusunternehmen και K. Reisen, C-416/21, EU:C:2022:689, σκέψη 41 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

77 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την εφαρμογή προαιρετικών λόγων αποκλεισμού, οι αναθέτουσες αρχές οφείλουν να αποδίδουν ιδιαίτερη προσοχή στην αρχή της αναλογικότητας, η οποία τους επιβάλλει να προβαίνουν σε συγκεκριμένη και εξατομικευμένη εκτίμηση της στάσεως της οικείας οντότητας, βάσει του συνόλου των κρίσιμων στοιχείων (πρβλ. αποφάσεις της 3ης Ιουνίου 2021, Rad Service κ.λπ., C-210/20, EU:C:2021:445, σκέψη 40, και της 7ης Σεπτεμβρίου 2021, Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras, C-927/19, EU:C:2021:700, σκέψεις 156 και 157).

78 Επομένως, σε περιπτώσεις όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, στην οποία υφίσταται ειδική διαδικασία ρυθμιζόμενη από το δίκαιο της Ένωσης ή από το εθνικό δίκαιο για τη δίωξη ορισμένων παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού αδικημάτων και στην οποία η εθνική αρχή ανταγωνισμού είναι αρμόδια για τη διεξαγωγή των σχετικών ερευνών, η αναθέτουσα αρχή οφείλει, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως των προσκομιζόμενων αποδεικτικών στοιχείων, να στηρίζεται καταρχήν στα πορίσματα μιας τέτοιας διαδικασίας (πρβλ. απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 2018, Vossloh Laeis, C-124/17, EU:C:2018:855, σκέψη 25).

79 Σε αυτό το πλαίσιο, ενδέχεται να έχει ιδιαίτερη σημασία η απόφαση αρχής ανταγωνισμού με την οποία διαπιστώθηκε τέτοια παράβαση και επιβλήθηκε στον προσφέροντα για τον λόγο αυτό χρηματική κύρωση, πολλώ δε μάλλον αν η συγκεκριμένη κύρωση συνοδευόταν από προσωρινή απαγόρευση συμμετοχής σε διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων. Μολονότι μια τέτοια

απόφαση μπορεί να οδηγήσει την αναθέτουσα αρχή στον αποκλεισμό του οικονομικού αυτού φορέα από τη διαδικασία συνάψεως της επίμαχης δημόσιας συμβάσεως, αντιστρόφως, η έλλειψη τέτοιας αποφάσεως δεν μπορεί ούτε να εμποδίσει ούτε να απαλλάξει την αναθέτουσα αρχή από την υποχρέωση να προβεί σε τέτοιου είδους εκτίμηση.

80 Η εκτίμηση αυτή πρέπει να πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων στοιχείων προκειμένου να εξακριβωθεί αν δικαιολογείται η εφαρμογή του λόγου αποκλεισμού του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24.

81 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 55, παράγραφος 1, στοιχείο f, του ΚΔΣ παρέχει αποκλειστικώς στην εθνική αρχή ανταγωνισμού την εξουσία εκτιμήσεως των συνεπειών που ενδέχεται να έχει η παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού στο πλαίσιο μελλοντικών διαδικασιών συνάψεως δημοσίων συμβάσεων. Επομένως, η ρύθμιση αυτή φαίνεται, αφενός, να υποχρεώνει τις αναθέτουσες αρχές να συμμορφώνονται με απόφαση της εθνικής αρχής ανταγωνισμού η οποία επιβάλλει σε οικονομικό φορέα κύρωση που του απαγορεύει να συμμετέχει σε τέτοιες διαδικασίες για ορισμένο χρονικό διάστημα και, αφετέρου, να μην επιτρέπει στις εν λόγω αναθέτουσες αρχές να αποκλείουν από τις ίδιες διαδικασίες έναν οικονομικό φορέα στον οποίο δεν έχει επιβληθεί τέτοια κύρωση. Επομένως, ένας προσφέρων δύναται να αποκλειστεί από διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, κατόπιν αποφάσεως της εθνικής αρχής ανταγωνισμού, χωρίς η αναθέτουσα αρχή να μπορεί να εκτιμήσει τη συμπεριφορά του προσφέροντος και, κατά συνέπεια, την ακεραιότητα και την αξιοπιστία του για την εκτέλεση της επίμαχης συμβάσεως, ούτε να αποφασίσει αυτοτελώς, υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας, αν ο αποκλεισμός του εν λόγω προσφέροντος δικαιολογείται βάσει του λόγου του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24.

82 Μια τέτοια ρύθμιση, η οποία συνδέει την εκτίμηση της ακεραιότητας και της αξιοπιστίας των προσφερόντων με τα πορίσματα αποφάσεως της εθνικής αρχής ανταγωνισμού που αφορά, μεταξύ άλλων, τη μελλοντική συμμετοχή σε διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως, θίγει την εξουσία εκτιμήσεως που πρέπει να διαθέτει η αναθέτουσα αρχή στο πλαίσιο του άρθρου 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2014/24.

83 Οι εκτιμήσεις που εκτέθηκαν στην προηγούμενη σκέψη ισχύουν και στην περίπτωση κατά την οποία η επίμαχη στην κύρια δίκη διαδικασία συνάψεως της δημόσιας συμβάσεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/25, δεδομένου ότι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 71 της παρούσας αποφάσεως, τα κράτη μέλη οφείλουν, στο πλαίσιο της υποχρεώσεώς τους να μεταφέρουν στο εσωτερικό δίκαιο το άρθρο 80, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας, να προβλέπουν τη δυνατότητα των αναθετόντων φορέων να περιλαμβάνουν τους απαριθμούμενους στο άρθρο 57, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/24 λόγους αποκλεισμού μεταξύ των αντικειμενικών κριτηρίων αποκλεισμού στις διαδικασίες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2014/25, υπό την επιφύλαξη τυχόν αποφάσεως των κρατών μελών να μετατρέψουν τη συγκεκριμένη δυνατότητα σε υποχρέωση. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν, εν πάση περιπτώσει, να περιορίσουν την εξουσία εκτιμήσεως που πρέπει να διαθέτει η αναθέτουσα αρχή στο πλαίσιο αυτό.

84 Εκ των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αναθέτει

αποκλειστικώς στην εθνική αρχή ανταγωνισμού την εξουσία να αποφασίζει σχετικά με τον αποκλεισμό οικονομικών φορέων από διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

85 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 41, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του Χάρτη, έχει την έννοια ότι η απόφαση της αναθέτουσας αρχής σχετικά με την αξιοπιστία οικονομικού φορέα η οποία λαμβάνεται κατ' εφαρμογήν του λόγου αποκλεισμού που προβλέπει η συγκεκριμένη διάταξη της οδηγίας 2014/24 πρέπει να είναι αιτιολογημένη.

86 Επισημαίνεται ευθύς εξαρχής ότι το άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχείο γ', του Χάρτη αφορά αποκλειστικά την υποχρέωση αιτιολογήσεως των αποφάσεών τους την οποία υπέχουν τα «θεσμικά και λοιπά όργανα και [οι] οργανισμο[ί] της Ένωσης». Επομένως, η εν λόγω διάταξη δεν ασκεί επιρροή στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης.

87 Υπενθυμίζεται, ωστόσο, ότι η αναθέτουσα αρχή οφείλει να συμμορφώνεται προς τη γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης περί χρηστής διοικήσεως, η οποία εμπεριέχει απαιτήσεις τις οποίες τα κράτη μέλη οφείλουν να τηρούν όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Μεταξύ των απαιτήσεων αυτών, όλως ιδιαίτερη σημασία έχει η υποχρέωση αιτιολογήσεως των αποφάσεων των εθνικών αρχών, καθόσον παρέχει τη δυνατότητα στους μεν αποδέκτες τους να προασπίσουν τα δικαιώματά τους και να αποφασίσουν, έχοντας γνώση όλων των στοιχείων, αν πρέπει να ασκήσουν ένδικη προσφυγή κατά των ως άνω αποφάσεων (πρβλ. αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 1987, Heylens κ.λπ., 222/86, EU:C:1987:442, σκέψη 15, και της 7ης Σεπτεμβρίου 2021, Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras, C-927/19, EU:C:2021:700, σκέψη 120).

88 Επομένως, στο πλαίσιο των διαδικασιών συνάψεως δημοσίων συμβάσεων, η αναθέτουσα αρχή υπέχει την ως άνω υποχρέωση αιτιολογήσεως. Η εν λόγω υποχρέωση αφορά, μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις με τις οποίες η αναθέτουσα αρχή αποκλείει προσφέροντα κατ' εφαρμογήν, μεταξύ άλλων, ενός προαιρετικού λόγου αποκλεισμού, όπως ο προβλεπόμενος στο άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ', της οδηγίας 2014/24.

89 Πράγματι, όπως προκύπτει από το άρθρο 55, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2014/24, κατόπιν αιτήσεως του οικείου προσφέροντος, οι αναθέτουσες αρχές γνωστοποιούν, το συντομότερο δυνατόν και το αργότερο εντός δεκαπέντε ημερών από την παραλαβή γραπτής αιτήσεως, τους λόγους απορρίψεως της προσφοράς του.

90 Επιπλέον, επισημαίνεται ότι η αναθέτουσα αρχή πρέπει επίσης να αιτιολογεί την απόφασή της όταν διαπιστώνει ότι ο προσφέρων εμπίπτει σε μία από τις περιπτώσεις του άρθρου 57, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας, πλην όμως αποφασίζει παρά ταύτα να μην τον αποκλείσει, για παράδειγμα, με την αιτιολογία ότι ο αποκλεισμός θα συνιστούσε δυσανάλογο μέτρο. Ειδικότερα, η απόφαση περί μη αποκλεισμού προσφέροντος, ενώ φαίνεται να συντρέχει προαιρετικός λόγος αποκλεισμού, θίγει τη νομική θέση όλων των άλλων οικονομικών φορέων που συμμετέχουν στη διαδικασία συνάψεως της εν λόγω δημόσιας συμβάσεως, και επομένως αυτοί πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και, ενδεχομένως, να

αποφασίσουν, βάσει της αιτιολογίας που αναφέρεται στην εν λόγω απόφαση, να ασκήσουν προσφυγή κατ' αυτής. Συναφώς, η αιτιολογία της αποφάσεως περί μη αποκλεισμού μπορεί να ενσωματωθεί στην τελική απόφαση αναθέσεως της συμβάσεως στον επιλεγέντα προσφέροντα.

91 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της γενικής αρχής της χρηστής διοικήσεως, έχει την έννοια ότι η απόφαση της αναθέτουσας αρχής σχετικά με την αξιοπιστία οικονομικού φορέα η οποία λαμβάνεται κατ' εφαρμογήν του προβλεπόμενου από τη διάταξη αυτή λόγου αποκλεισμού πρέπει να είναι αιτιολογημένη.

Επί των δικαστικών εξόδων

92 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ,**

   έχει την έννοια ότι:

   αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία η δυνατότητα αποκλεισμού της προσφοράς ενός προσφέροντος λόγω της υπάρξεως σοβαρών ενδείξεων περί συμπεριφοράς του δυνάμενης να νοθεύσει τους κανόνες ανταγωνισμού υφίσταται μόνον κατά τη διαδικασία συνάψεως δημόσιας συμβάσεως στο πλαίσιο της οποίας εκδηλώθηκε τέτοιου είδους συμπεριφορά.

2) **Το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24**

   έχει την έννοια ότι:

   αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία αναθέτει αποκλειστικώς στην εθνική αρχή ανταγωνισμού την εξουσία να αποφασίζει σχετικά με τον αποκλεισμό οικονομικών φορέων από διαδικασίες συνάψεως δημοσίων συμβάσεων λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού.

3) **Το άρθρο 57, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο δ′, της οδηγίας 2014/24, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της γενικής αρχής της χρηστής διοικήσεως,**

έχει την έννοια ότι:

η απόφαση της αναθέτουσας αρχής σχετικά με την αξιοπιστία οικονομικού φορέα η οποία λαμβάνεται κατ' εφαρμογήν του προβλεπόμενου από τη διάταξη αυτή λόγου αποκλεισμού πρέπει να είναι αιτιολογημένη.

(υπογραφές)